

Andreja JAN

Plečnikovi načrti za preoblikovanje Novega trga

Arhitektura Ljubljana Novi trg
Plečnik Ravnikar Urbanizem

Plečnikovo preoblikovanje središča Ljubljane je proces katerega izhodišče sega že v čas študijskega potovanja po Italiji in je potekal sočasno ter z medsebojnimi vplivi v okviru arhitekturnega in urbanističnega načrta. Pri načrtu za preoblikovanje Novega trga kot pomembnega mestnega prostora gre za razvoj arhitekturne ideje, ki jo lahko spremljamo skozi daljše časovno obdobje, v smislu monumentalizacije in približevanja idealni povezavi z mestom.

Andreja Jan

Plečnik's plans for the design of Novi trg

Architecture Ljubljana Novi trg Plečnik Ravnikar Urban design

Plečnik's rearrangement of the centre of Ljubljana is a process which had already begun in the time of his journey to Italy. This process developed alongside the architectural and urban design plan. The planning of Novi trg (New market) as an important public place shows the development of an architectural idea through a long period by which a space was monumentalised and ideal connections with the city found.

Plečnikovo načrtovanje središča Ljubljane je bilo redkokdaj namenjeno izolirani in samostojni stvaritvi (npr. zgradba Tehnike). Njegovi arhitekturni posegi na posameznih mestnih lokacijah so obsegali rekonstrukcijo, preoblikovanje in monumentalizacijo pomembnih prostorov v mestu. Tako obstaja vrsta načrtov, ki osvetlujejo Plečnikov proces načrtovanja, osnovanega na postopnem razvoju posameznih prostorov mesta, in njihovo sestavljanje v celoto. Plečnik je pogosto preoblikoval in tudi nadomestil lastne načrte, če niso več ustrezali načrtovani mestni kompoziciji.

Plečnikovo arhitekturno delo se torej kaže na ravni posamezne arhitekturne intervencije in na ravni mesta kot hierarhično urejene celote, osnovane na postopnem razvoju posameznih prostorov in njihovih prostorskih sekvenc. Proces je potekal v obeh smereh: arhitekturni načrti so bili preneseni v urbanistične, prav tako pa so tudi urbanistični predvidevali način umeščanja arhitekturnih stvaritev.

Plečnikovi študenti so svoja diplomska dela pogosto pripravljali kot pozkus interpretacije urbanistično

pomembnih vozlišč mesta, ki so bila kasneje vnešena v urbanistični načrt (npr. Tivoli, Vodnikov in Marijin trg) kot osnova za nadaljnje načrtovanje. Vendar pa sama razmišljanja o preoblikovanju pomembnejših mestnih prostorov segajo še v čas Plečnikovega potovanja po Italiji¹.

Tudi pri preoblikovanju Novega trga je razviden razvoj arhitekturne ideje v smislu večje monumentalnosti in kot iskanje idealne uglasitve z mestno celoto. Toda načrti niso bili uresničeni.

Novi trg

Po Valvasorju naj bi trg nastal okoli leta 1200, že v 14. stoletju pa naj bi bil delno obzidan. Sprva zgrajene lesene enonadstropne stavbe so kasneje nadomestile večje zidane hiše.² Zaradi stičišča z območjem redovnikov nemškega viteškega reda na jugu, vicedoma na severu ter kasnejše naselitve plemičev in meščanov je imel mestni predel Novi trg pomembno mestno in gospodarsko veljavo.

Ljubljana je tudi v baročni dobi obdržala značaj mesta, ki je nastalo iz naravnih okoliščin. Svoj specifičen značaj - kot trg plemičev in meščanov - pa je trg dobil v 17. in 18. stoletju, ko so na njem zgradili palače, med njimi je bila tudi leta 1782 baročno prezidana palača deželnih stanov - lontovž³. Gosposka ulica je kot glavna žila trga spajala ta mestni predel od severa proti jugu. "Okno za promet s svetom je bilo pristanišče na Bregu, vse drugo je služilo notranjemu prometu in umirjenemu ambientu trgov, ki so s svojo zaprtostjo estetsko obogatili enoten in kljub svoji enotnosti motivno zelo raznovrsten del mesta. "Na vzhodni stranici se je pogled gledalca ustavil z gledališko dvignjenega Novega trga in ga usmeril proti gradu⁴.

Sitim 1: Stanje Novega trga. 1907 (Kladnik, sir. 66)

Zaradi poškodb pri potresu leta 1895 so niz štirih hiš, ki je zapiral vzhodno stranico trga v začetku 20. stoletja podrli. Tako je izginil pomemben element kompozicije tega mestnega predela in samega trga, poleg tega pa se je odprl pogled na zadnjo stran hiš na nasprotnem bregu Ljubljane.

Plečnikov načrt iz leta 1931 predvideva tlakovanje Novega trga. Tlak bi kot preproga (na načrtu je predvideno tlakovanje polj z granitnimi in porfirnimi kockami) segal v ravni liniji od Gosposke ulice do brega Ljubljane. Os trga bi bila dodatno poudarjena z dvema vrstama betonskih konfinov, nepravilni pločnik ob stavbah pa bi bil tlakovan s porfirnimi ploščami. Na vzhodni strani bi trg zapirala drevesa.

Tako bi bile, poleg monumentalnejše podobe samega trga, ponovno vzpostavljene zgodovinske okoliščine vključevanja trga v širšo celoto.

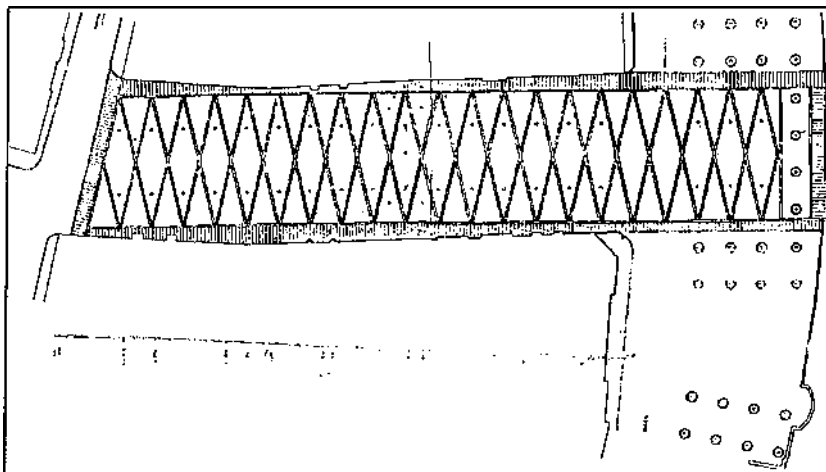
Leta 1932 je Plečnik predlagal vzpostavitev vzhodne stranice trga z ozko pozidavo ob Ljubljani, s poudarkom na osi trga. Pozidava bi segala do Čevlarskega mostu, stranica ob Ljubljani pa bi imela, podobno kot pri načrtu Mayerjeve hiše pri Tromostovju, arkadni hodnik ob reki kot pomembno mestno povezavo, s katero se je Plečnik v tem času intenzivno ukvarjal.

Vzhodni zaključek trga predvideva tudi Plečnikov urbanistični načrt Ljubljane iz leta 1944. Zapirala naj bi ga monumentalna zgradba Akademije znanosti in umetnosti, ki bi bila oblikovno povezana s tržnicami in neizvedenim magistratom.

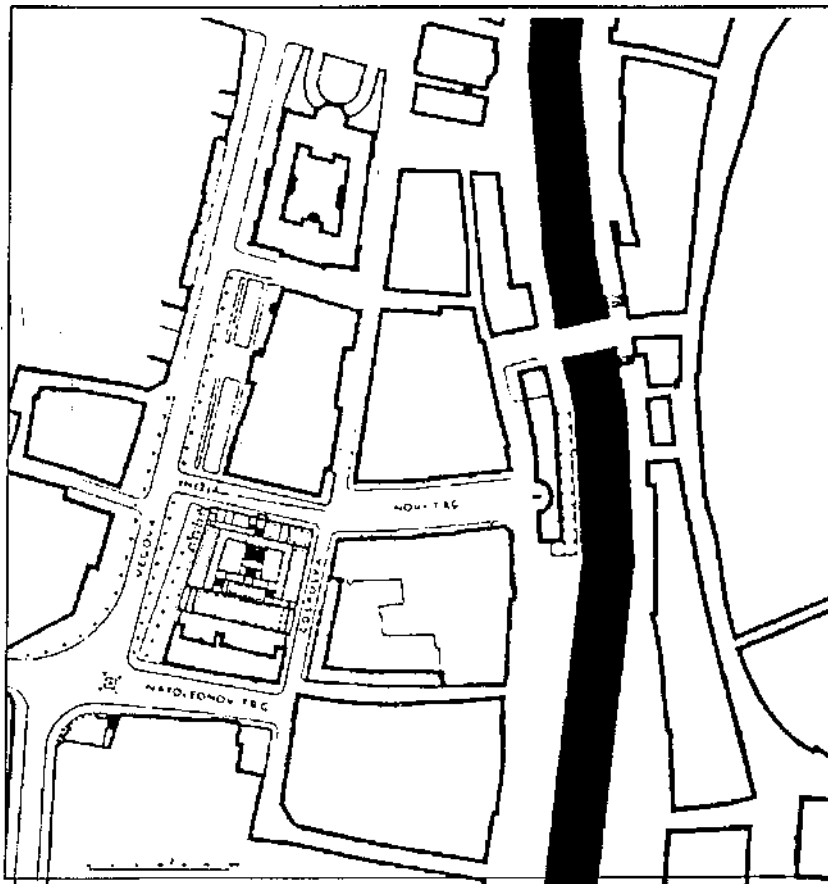
V letu 1950 je v svoji diplomski nalogi Milica Detoni razvila še monumentalnejšo varianto. Načrt predvideva delno rušenje niza hiš ob Ljubljani in Gosposki ulici.

Trg bi postal element Plečnikove načrtovane povezave Emone z gradom. Kot pomembno mestno vozlišče se bi podaljšal preko Mostu zmage čez Ljubljano in se povezal po načrtovanem stopnišču z gradom, kot ključno dominantno mestega prostora, na zahodno stran pa bi ob

stavbi knjižnice segal do zahodnega obzidja rimske Emone (Vegova ulica). Stopnišče bi kot nadaljevanje mostu sledilo poteku srednjeveškega obzidja nad Trančo. Oblikovanje mostu se v principu, uporabi antičnih elementov in izbiri materiala prilagaja zasnovi tržnic. Zasnova s stebriščnimi lopami in skulpturami ter drevjem bi vizualno

Slika 2: Nedatiran načrt ureditve Novega trga (Arhitekturni muzej)

Slika 3: Situacija projektirane knjižnice in predlog za regulacijo zapadnega dela stare Ljubljane, 1932, (Prelovšek, str. 259)

zapirala vzhodno stranico trga, hkrati pa bi trg segal čez Ljubljano.

Arhitekt Ravnikar je kot nadaljevanje omenjene načrtovane povezave postavil v kontekstu novo oblikovanega prostora (Ferantov vrt, 1964-1976) spominski steber v bližini Plečnikove rojstne hiše. Omenjeni projekt se v ključnih točkah naveže na Plečnikovo povezavo in oživlja ambient antičnega mestnega prostora. Steber je postavljen na dvignjeni ploščadi s konfini, ki simbolizira tlorisni obod hiše, drevesom v ozadju stebra in klopni. Kompozicija stebra je delo arhitekta Bitenca.

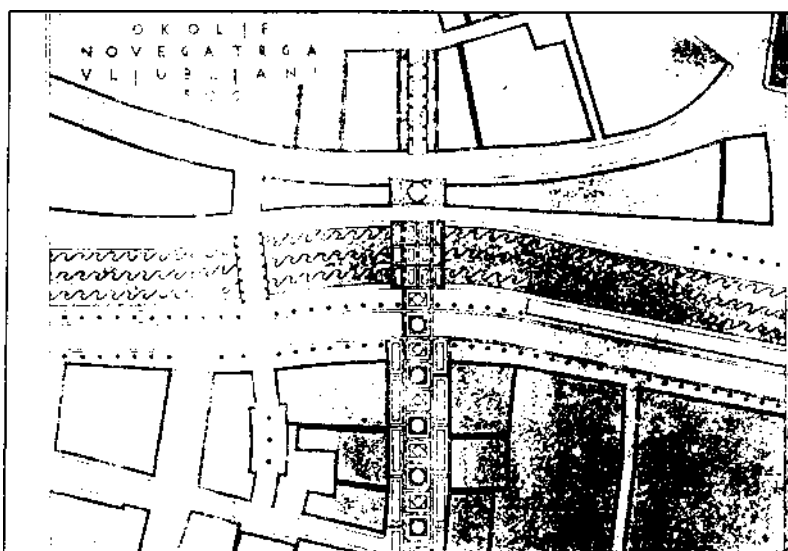
Prostostoječi stebri so Plečniku poleg monumentalne vrednosti, po-

menili tudi oznako izhodišča oz. centralne osi kot medsebojne povezave v mestnem prostoru in pri posameznih ureditvah. Poleg tega, da ima ta spomenik - glede na dvojni pomen stebra v Plečnikovi arhitekturi - spominsko funkcijo, označuje tudi izhodišče, sicer neuresničene, povezave Emona-grad kot increment, ki naj generira bodoče načrtovanje mestnega prostora. Ravnikar je kot ozelenjen prospekt načrtoval podaljšek Novega trga proti zahodu, podaljšanje proti Vegovi pa nakazuje tudi tlakovanje trga v diplomskem delu Milice Detoni.

Ureditve s spominskim stebrom se torej navezuje na Plečnikovo oblikovanje tako na lokalni kot na ravni prostorskih mestnih povezav. Plečnik je funkcionalno oblikovani

predlog mestnih oblasti vedno uresničeval tako, da je upošteval ambient, ki ga je dopolnil z lastnim arhitekturnim izrazom in ga vključil v svojo vizijo mesta. Posegi v mestni prostor se gibljejo od manjših intervencij do radikalnih posegov v mestno tkivo. Tudi pri Novem trgu se spiva podredi tržnemu značaju prostora, ki ga postopoma vključuje v lasten koncept mestnih povezav, dokler ne postane trg člen pomembne prostorske povezave Emona-grad. Vključitev trga v obsežno in v bodočnost zamišljeno vizijo preoblikovanja mesta je omogočilo le poznavanje logike prostora.

Mag. Andreja Jan, dipl. inž. arh., Fakulteta za Arhitekturo, Univerza v Ljubljani

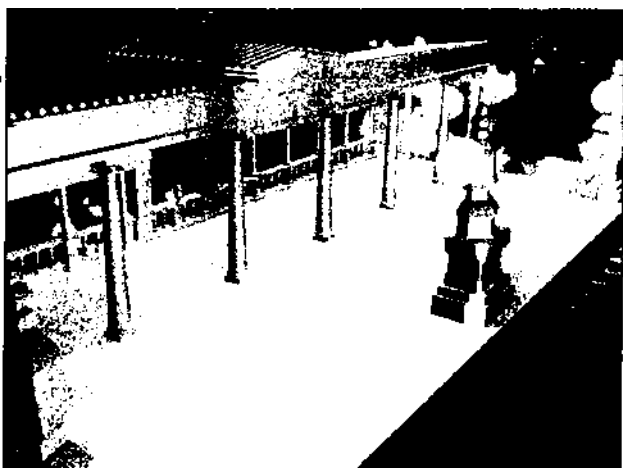
Slika 4: Okolje Novega trga v Ljubljani, diplomsko delo Milice Detoni, 1950. arhiv Fakultete za arhitekturo

Opombe

- 1 Stele, 1967, str. 129
- 2 Kladnik, str.66
- 3 prav tam
- 4 Stele, 1932, str. 172

Literatura

Iz ljubljanske Šole za arhitekturo, Ljubljana 1925.
Lučine, Ljubljana 1928, 1929-37. Stele, France: Arh. Plečnik v Italiji, Ljubljana 1967.
Stele. France: Situacija projektirane knjižnice in predlog za regulacijo zapadnega dela stare Ljubljane, Dom in Svet 5-6, Ljubljana 1932.
Kladnik, Darinka: Ljubljanske metamorfoze, Ljubljana 1982.
Korošec, Branko: Ljubljana skozi stoletja. Ljubljana 1991.
Prelovšek, Damjan: Josef Plečnik. Salzburg 1994.

Slika 5: Računalniška prezentacija oblikovanja mostu ob Novem trgu